

Akateeminen sosiaalipolitiikka ja kestävä kehitys

Marja Järvelä: *YTT, professori, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto*
mjarvela@yfi.jyu.fi

Janus vol. 14 (3) 2006, 328-332

Janus

Akateemisen sosiaalipolitiikan valtavirta Suomessa on seurallut viime vuosikymmeninä sosiaalipolitiikan järjestelmäkehitystä ja punninnut järjestelmän legitimiisyyttä. Tätä päivää lähestyttäessä on tarvittu entistä enemmän puolustuspuhetta, kun suurin rakennustyö on jäänyt historiaan ja taloudellisuuden paineet ovat asettaneet rajoja sosiaalipolitiikan kasvulle ja muulle kehitykselle. On syntynyt kiistaa etuuskien kannustavuudesta, oikeasta kohdentuvuudesta ja sosiaalisen avun riittävydestä. Taloudellisen globalisaation ja kilpailukyyn vaateet ovat heittäneet pitkän varjon koko kansallisen sosiaalipolitiikan kehitykseen.

Tässä tilanteessa akateeminen sosiaalipolitiikka ei ole juurikaan osannut tai halunnut esittää radikaalisti uusia vaihtoehtoja sosiaalipolitiikan ymmärrykselle, vaikka juuri tätä voi pitää sen perinteisenä tehtävänä. Suurten järjestelmäremonttien (esimerkiksi kansalaispalkka / perustulo) nähdään usein johtavan ojasta allikkoon ainakin kansakunnan vähävähäisimpien kannalta. On totta, että nykyinen sosiaalipoliittinen järjestelmä on jo niin monimutkainen, että millään yksittäisellä tutkimusoperaatiolla tuskin saadaan kovinkaan varmaa tietoa siitä, mitä laaja-alainen reformi toisi tullessaan. Sen vuoksi varovaisuus on paikallaan. Toisaalta akateemisella sosiaalipolitiikalla pitäisi olla sen verran akateemista autonomiaa ja innovaatiohalua, että se kykenisi systemaattisiin ajatuskokeisiin, joissa kokeiltavina olisi uusia ja vaihtoehtoisia näkökulmia sosiaalipolitiikkaan. Jos näin ei tapahdu, oppiala ei

lopulta yllä tutkimuksellisesti sektoritutkimusta merkittävämpään tuotokseen.

Tämä näkymä tulee mieleeni, kun yritän ymmärtää muun muassa omia aikomuksiani ja tekemisiäni sosiaalipolitiikan alan opettajana ja tutkijana viimeisten viidentoista vuoden aikana. Ajanjakso on itselleni merkittävä siksi, että tulin nimitetyksi 1992 yhteiskuntapolitiikan apulaisprofessorin virkaan ja päädyin linjaamaan uudessa asemassa opetus- ja tutkimussisältöjä. Aluksi nojauduin niihin vapausasteisiin, mitkä juontuvat Jyväskylän yliopistoon alusta asti etabloidusta yhteiskuntapolitiikan oppialanimikkeestä sosiaalipolitiikan alan sisällä. Tulinnan aikanaan nimitetyksi nimenomaan yhteiskuntapolitiikan, en sosiaalipolitiikan virkaan. Ajan mittaan näin kapea näkökulma osoittautui riittämättömäksi.

Kun kotimaisen sosiaalipolitiikka/yhteiskuntapolitiikan alan juuria lähtee hakemaan vanhemmista 1900-luvun alkupuoliskon teksteistä, huomaa pian, että sosiaalipolitiikan ja yhteiskuntapolitiikan eriytyminen onkin kovin suhteellinen ja historiallinen seikka. Samasta juuresta tulevat molemmat – kun suomenkielellä kirjoitetaan. Tällä nimike-erolla profilointi tuskin johtaa tämän päivän tilanteessa kovinkaan merkittäviin tieteellisiin tai poliittisiin innovaatioihin. Riippuen historiallisen kontekstin taikka lähtöpisteen valinnasta yhteiskuntapolitiikka on Suomessa tullut sosiaalipolitiikkaan jäädäkseen tai päinvastoin. Sosiaalipoliittisen keskustelun eurooppalaistuessa ja muutoinkin kansainvälistyessä näkisin, että tällä viime vuosisadan akateemista

”Akateeminen sosiaalipolitiikka...”

sosiaalipolitiikka institutionalisoivalla erottelulla on yhä vähemmän merkitystä.

* * *

1990-luvun alkupuolella havahtui siihen tosiasiaan, että sosiaalipolitiikka ja yhteiskuntapolitiikka olivat pitkälti kadottaneet näköpiiristään fyysisen elinympäristön ja siihen liittyvät sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja elämän laadun arvot. Tässä suhteessa tilanne kärjistyi entisestään, kun sosiaalipoliittisia etuisuuksia alettiin suuren taloudellisen murroksen ja kotimaisen laman paineessa ”juustohöylätä”. Akateeminen sosiaalipolitiikka järjestäytyi tuolloin ennen muuta puolustusasemaan ja kulttuurisokki olikin melkoinen, kun vastaetabloituja etuisuuksia ja palveluita alettiin höylätä pienemmiksi. Kansainvälisesti katsoen tämä oli sikäli paradoksaalinen tilanne, että samanaikaisesti maailmalla julistettiin YK:n organisoimana uutta universaalia sosio-poliittista ohjelmaa ”kestävää kehitystä”, huipentumana Rion kokous 1992. Myös Suomessa kestävästä kehityksestä tuli kehityksen uusi virallistettu paradigma, joskin ohjelma näytti mobilisoivan pikemminkin ympäristön suojelijoita ja ympäristöalan asiantuntijoita kuin sosiaalipoliitikkoja. Ympäristösosiologia muun muassa ympäristöliikkeiden tutkimuksen osalta kuitenkin vahvistui Suomessakin, mutta sosiaalipolitiikassa kestävä kehityksen ohjelma ymmärrettiin pikemmin ympäristöpolitiikaksi kuin sosiaalipolitiikaksi. Se sai jäädä elämään omaa erikoista rajaseutuelämäänsä sallittuna poikki-tieteellisenä sivupolkuna.

Globalisoituneessa maailmassa, jota uhkaavat suuret murrokset nimenomaan ympäristöllisistä syistä, kestävä kehitystä ei voi ajatella ainoastaan sosiaalipolitiikan ympäristöpoliittisena sivupolkuna, johon on varaa vain vauraimmilla yhteiskunnilla. Ilmastonmuutoksen todennäköiset seuraamukset ovat jo alkaneet muokata ihmisten maailmankuvaa ja käsityksiä sosiaalisesta turvallisuudesta. Remonttiin joutunee

myös teknologinen optimismi, ainakin vanhassa muodossaan, jossa ympäristöriskejä uskotaan ratkottavan sitä mukaa kun niitä esiintyy. Energiapolitiikasta näyttää tulevan vallan keskeistä yhteiskuntapolitiikkaa öljyvarojen niukentuessa ja perinteisten polttotekniikoiden kuormittamisessa yhä järeämmin maapallon haavoittuvaa ilmakehää. Yleensäkin yhteiset välttämättömät luonnonresurssit päätyvät yhä useammin markkinoilla hinnoiteltaviksi ja sitä kautta näidenkin resurssien niukkuuden jakamisesta tulee keskeinen yhteiskuntapoliittinen ongelma. Kaikki tämä näkyy jo nyt akuutimmin etelän köyhissä maissa (esimerkiksi vesihuollossa), mutta myöskään rikkaat maat eivät ole suojaassa. Suomessa asia on havaittu kuivana hellekesänä, kun Venäjän metsäpalojen katku ja pienhiukkaspäästöt rantautuvat laajoille alueille. Nämä vaikutukset eivät tunne valtakunnan rajoja eivätkä kunnioita kansallisia sosiaalipoliittisia järjestelmiä. Tärkeämpää on kansainvälinen ennakointi ja torjunta sekä paikallinen organisoituminen sopeutumaan ja suojelemaan elinympäristöjä. Myös tämä on nykypäivän keskeistä yhteiskuntapolitiikkaa / sosiaalipolitiikkaa, kuten kestävä kehityksen ohjelmalla nimenomaan ennakoitiin.

* * *

Useimmille tuttu alkuperäinen ja monesti yhteiskuntapoliittisiin dokumentteihin kirjattu kestävä kehityksen määritelmä kuuluu näin: *(kestävä kehitys)... on kehitystä, joka tyydyttää tämän päivän tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia tyydyttää omia tarpeitaan* (WCED 1987,43). Kestävä kehitys on siis maailmanlaajuinen pitkän ajan haaste, eikä se ole etäällä sosiaalipolitiikasta, päinvastoin. Viimeistään Johannesburgin seurantakokous, joka esitti laajan implementaatio-ohjelman elämänlaadun suojaamisen ja parantamisen näkökulmasta, alleviivasi ohjelman sosiaalipoliittista ydintä, joka on köyhyyden poistaminen. YK:n Millenium tavoitteiden myötä voi puhua uuden vuosituhannen sosiaalipoliittisesta ohjelmasta,

”Akateeminen sosiaalipoliitikka...”

jolle määriteltiin myös monia toimintasääntöjä erityisesti paikallista toimeenpanoa silmällä pitäen (ns. Local Agenda). Näin on sosiaalipoliitikka maailmanlaajuisessa katsannossa tavallaan palautettu lähtöruutuun: kyse on tavoitteesta parantaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja elämän laatua – nyt maailman tasolla.

On tietenkin pulmallista se, että eri maanosat nauttivat kovin erilaisista elämänlaaduista ja toimintaresursseista toimeenpanon kynnyksellä, mikä ei ainakaan nopeuta yhteistä käytännön politiikkaa. Siitä huolimatta nämä prosessit ovat käynnissä ja etenevät tahoillaan myös ilman suomalaista akateemista sosiaalipoliitikkaa. Toinen kysymys on sitten, olisiko suomalaisella akateemisella sosiaalipoliitikalla jotakin annettavaa kestävän kehityksen toimeenpanoissa.

Ainakin Suomen ulkopuolella myös meiltä suomalaisilta odotetaan vahvaa panosta kestävän kehityksen toimeenpanossa, ja tähän on myös hyviä perusteita. Suomi on nykyisin huomattavan vauras yhteiskunta, joten meiltä odotetaan paljon. Suomi on myös hyvin järjestäytynyt yhteiskunta ja lisäksi kansainvälisessä vertailussa korkean teknologian, laadukkaan koulutusjärjestelmän ja hyvän hallinnon yhteiskunta. Akateemisen sosiaalipoliitikan ei pitäisi kääntyä sisäänpäin huolehtimaan vain kansallisesta köyhyydestä ja sinänsä polttavista, usein yksilötasolla kasaantuvista sosiaalisista ongelmista, vaan astua myös globaalin sosiaalipoliitikan näyttämöille. Näillä areenoilla oppiminen ja opettaminen voi olla vastavuoroista, joten uusia ideoita saattaa syntyä puolin jos toisinkin, mikä vähentänee kypsiä sosiaalipoliittisten järjestelmien toimijoiden kokemusta oman järjestelmänsä ainutlaatuisuudesta ja historiallisesta stabiloitavuudesta.

* * *

Merkittävästä henkisestä ja toiminnallisesta perinnöstään huolimatta Suomessa tiettyä erikois-
asemaa nauttiva akateeminen sosiaalipoliitikka

on sen verran pieni tekijä tämän ajan yhteiskunnallisia kysymyksiä ratkottaessa, ettei kriitikon parane ryhtyä julistamaan sille kovin mahtipontisesti merkittävää roolia globalisoituvassa maailmassa. Toisaalta akateemisella sosiaalipoliitikalla Suomessa on vakiintuneita määrittelyjä ja lähtökohtia, jotka ovat käypiä panoksia myös kestävän kehityksen määrittelyiden ja ajankohtaisten haasteiden äärellä.

Ensinnäkin sosiaalipoliitikan oppialaperintö oikeuttaa tietyn voluntarismin, jonka tukemana voi ainakin ajatella ryhtyvän muuhunkin kuin korulauseisiin maailman muuttamiseksi turvallisempaan ja oikeudenmukaisempaan suuntaan. ”...Käytännöllinen, voluntaristinen sävy on yhtenä sosiaalipoliitikan käsitteen perusominaisuutena, erottaen sen sosiologiasta eli yhteiskuntatieteestä, joka tutkii yhteiskunnallista elämää ja koettaa selvittää siinä vallitsevia syy-yhteyksiä eli lakeja.” (Valtiotieteiden käsikirja vuodelta 1923, hakusana Sosiaalipoliitikka)

Toiseksi sosiaalipoliitikka viittaa julkiseen toimintaan. ”Puhuttaessa erikoisesti sosiaalipoliitikasta eli, kuten suomen kielessä usein tehdään, yhteiskuntapolitiikasta, tällä taas sekä tieteellisessä kirjallisuudessa että jokapäiväisessä puheessa tarkoitetaan pääasiallisesti yhteiskuntaoloihin kohdistuvaa julkista toimintaa ja itse tämän toiminnan perusteita ja muotoja esittävää tiedettä” (ibid.). Kestävän kehityksen implementaatiota ajatellen maailmassa vallitsee suorastaan huutava pula hyvän hallinnon käytännöistä. Julkisen toiminnan määrittelyt ja käytänteet ovat siis myös kestävän kehityksen polttopisteessä.

Kolmanneksi ja kaikista voimakkaimmin voluntarismi on kiteytetty yhteiskunnan eheyttämisen vaatimuksessa. ”Yhteiskuntaoloihin kohdistuva julkinen toiminta on varsinaista sosiaalipoliitikkaa vain silloin, kun sen tarkoitus on yhteiskunnan eheyttäminen ja kehittäminen vastaamaan yhteiskunnallisen oikeudentunnon vaatimuksia.” (ibid.) Eheyttämistä kaivataan kipeästi myös

”Akateeminen sosiaalipolitiikka...”

nykyajan yhteiskunnissa, erityisesti siellä missä eriarvoisuus on räikeintä ja arkielämän riskit suurimmillaan. Näitä ovat erityisesti sisäisistä ja ulkoisista selkkauksista kärsivät yhteiskunnat, mutta yhä useammin myös radikaaleja luonnonkatastrofeja kohdanneet alueet, joiden paikallinen yhteiskunnallinen järjestys on murtunut tai lamaantunut katastrofin myötä.

Jos ajatellaan kestävästä kehitystä sosio-poliittisena ohjelmana kaikista yleisimmällä tasolla, ts. yleisen yhteiskunnallisena toimintana ja ekososiaalisiin arvoihin sitoutumisena pitkällä aikavälillä, näyttäisi ohjelma selvästi täyttävän sosiaalipoliittisen toiminnan ja akateemisen sosiaalipolitiikan oppialan kriteerit siten, kun ne on ymmärretty Suomessa 1900-luvulla. Kyse on voluntaristisesta projektista, julkisesta toiminnasta sekä yhteiskuntien eheyttämisestä ja kehittämisestä vastaamaan yhteiskunnallisen oikeudentunnon vaatimuksia. Usein akateeminen sosiaalipolitiikka kykenee lähinnä dokumentoimaan tilanteen, joka ei täytä oikeudentunnon vaatimuksia. Tavoite pitäisi kuitenkin asettaa laajemmaksi ts. ottaa kantaa siihen, mistä voluntaristisesta projektista on kyse ja miten yhteiskuntaa voidaan eheyttää julkisella toiminnalla siellä missä epäkohdat ovat ilmeiset.

* * *

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikka on ottanut joitakin päättäväisiä askelia kestävästä kehityksen ohjelman integroimiseksi alan opetukseen ja tutkimukseen. Jo pelkkä opetus-suunnitelman laatiminen osoittaa, että itsensäselvyyksiä uuden näkökulman tuomisessa akateemisen sosiaalipolitiikan alaan on varsin vähän. Jonkun mielestä voi vaikuttaa ikävyyttäväältä sitoa akateemista sosiaalipolitiikkaa jonkin sosio-poliittisen ohjelman toimeenpanoon. Toisaalta tätä yrittäneet tietävät nimenomaan istuvansa sosiaalipolitiikan lähtöruudussa, jossa peruskäsitteitä ja näkökulmia joudutaan (uudelleen)rakentamaan. Ikävyyttäväää se ei aina-

kaan ole! Samalla syntyy uudenlaisia kriittisiä katsantoja vakiintuneisiin käsitteisiin kuten tasa-arvoon, toimeentuloon, elämänlaatuun, hyvään hallintoon taikka sosiaaliseen turvallisuuteen. Kestävässä kehityksessä on siis haastetta kerätykselle pelkästään käsitteellisessä työssä, puhumattakaan empiirisistä operaatioista.

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan yksiköön kuuluu nykyisin kolme suuntausta: ensinnäkin perinteinen sosiaali- ja työpolitiikka, jonka aakkoset nykyiset opettajatkin oppivat suorittaessaan aikanaan sosiaalipolitiikan perusopinnot. Toiseksi on tarjolla kestävästä kehityksen politiikka, johon myös on mahdollista suuntautua aineopinnoista lähtien. Kolmanneksi yksikössä opetetaan kulttuuripolitiikkaa, joka on kasvanut Jyväskylässä merkittäväksi erikoistumisalueeksi professori Anita Kankaan johdolla ja jossa on nykyisin oma sisäänotto maisteriohjelmaan. Parhaimmillaan nämä suuntaukset ottavat oppia toisistaan, mutta myös muodostavat selkeän vaihtoehtoasetelman opiskelijoiden erikoistumiselle. Tässä yhteydessä on tärkeä mainita myös yksikköömme sijoitettu uusi kansainvälisen kehityksen monitieteinen englanninkielinen maisteriohjelma (professorina Liisa Laakso). Tämä ohjelma, jonka pääainevalikoimassa ovat yhteiskuntatieteet, kasvatustiede ja ympäristötiede, on tuonut selkeästi lisävoimaa kestävästä kehityksen suuntautumiselle yhteiskuntapolitiikassa ja yleensäkin profiloitunut opetusta yksikössämme entistä enemmän kansainvälisen sosiaalipolitiikan suuntaan. Koska tästä maisteriohjelmasta ovat valmistuneet ensimmäiset opiskelijat vasta viime kuukausina, on ennen aikaista arvioida sitä, kuinka paljon ohjelma tulee vaikuttamaan akateemisen sosiaalipolitiikan kokonaisprofiiliin Jyväskylässä. Joka tapauksessa muutos on suuri 1990-lukuun verrattuna, jolloin kestävästä kehityksen problematiikkaan perehdyttiin lähinnä ympäristöpolitiikan kursseilla ja Globalisation and Social Justice -nimisessä pienimuotoisessa jatkokoulutusseminaarissa. Tässä vaiheessa voidaan sanoa, että uudet askeleet kestävästä kehityksen

”Akateeminen sosiaalipolitiikka...”

opetuksen suuntaan ovat joka tapauksessa jo avanneet väyliä sosiaalipolitiikan ymmärtämiseen enemmän kansainvälisessä kontekstissa sekä tuoneet mukaan opettajina ja tutkimuksen yhteistyökumppaneina lukuisan joukon kansainvälisiä asiantuntijoita ja – erityisesti uuden maisteriohjelman myötä – myös kansainvälisiä opiskelijoita.

* * *

Kestävän kehityksen opetus- ja tutkimussuunta on varmasti uusi avaus akateemisessa sosiaalipolitiikassa. Se taas kuinka vankaksi tämä linjaus tulevaisuudessa kasvaa on pitkälti vielä avoin kysymys. Sosiaalista tilausta tuntuisi kuitenkin olevan etenkin maailmanlaajuisesti ajatellen. Perinteinen sosiaalipolitiikan opetus, joka siis kiinnittää päähuomionsa kansalliseen sosiaalipolitiikkaan, on vielä akateemisen sosiaalipolitiikan ehdoton ”main stream” Suomessa. Myös nuorimmat opiskelijat tunnistavat tämän ja useimmat hakevat tutkielman aiheitaan tältä perinteiseltä

polulta. Monesti kuultu perustelu on työpaikan turvaaminen. Sen vision mukaan mikä minulla on tulevaisuuden yhteiskuntapolitiikan poluista, kestävän kehityksen ajatusmaailmaan tutustuminen ei välttämättä ole huono investointi myöskään kilpailussa tulevista työpaikoista. Mutta sosiaalipolitiikan maailma on monimutkainen ja muuttuvainen. Niinpä varmoja valttikortteja ei ole, pitää vain suunnistaa sillä epävarmuuksien tiellä, joka tuntuu oman ymmärryksen mukaan perustellulta.